

XIV. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNDE İLHANLI-AVRUPA MÜNASEBETLERİ¹

Ercan Gördegir²

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 02.07.2019

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 29.08.2019

Özet

İlhanlı hükümdarları, sınır komşuları olan Memlük, Altın Orda ve Çağatay devletleri ile aralıksız devam eden çatışmalarının doğurduğu yalnızlık sonucunda hemen hemen her dönem Avrupa'nın ileri gelen ülke liderleri ve Papalıkla sıkı münasebetler kurmayı arzulamışlardır. Bu nedenle İlhanlı Devleti Papalık ve Avrupa ülkeleri ile kesintisiz olarak mektuplaşmak suretiyle bilgi alışverişinde bulunmuştur. İki taraf arasındaki haberleşmelerin ana konusunu ise Memlüklara karşı yapılması planlanan ortak askerî hareket ve papanın İlhanlı hükümdarlarını Hıristiyan âlemine çekebilme umutları oluşturmaktaydı. Ortak düşman olarak görülen Memlük Devleti'nin mevcudiyeti gerek Avrupalı devletler gerek Papalık gerekse İlhanlılar için büyük bir tehdit oluşturmaktaydı. Fakat iki tarafın karşılıklı bütün görüşme, vaat ve çabaları hiçbir zaman Memlüklara karşı ortak bir harekâta dönüşmemiş ve İlhanlı-Avrupa ittifakı fiiliyata dökülememiştir. Buna karşılık Memlüklar Haçlıları Ortadoğu'dan tamamen atmayı başarmışlardır. Ebu Said Bahadır Han döneminden itibaren İlhanlılarda merkezi otorite zayıflamış ve Ebu Said Bahadır Han'ın ölümüyle birlikte İlhanlı Devleti yıkılmıştır. Memlüklar ise Ortadoğu'da tahakkümelerini uzun süre devam ettirmişlerdir. Bu çalışmada Olcâyütü Han Döneminde İlhanlılar ile Hıristiyan Dünyası arasında gerçekleşen münasebetler incelendi. Bu kapsamda Olcâyütü Han tarafından 1305 ve 1307 yılında Avrupa'ya gönderilen iki mektupta kullanılan üslup ve bu üslupla verilmek istenen mesajlar değerlendirildi.

Anahtar Kelime: İlhanlılar, Avrupa, Olcâyütü, Memlüklar.

ILKHANID-EUROPEAN INTERVIEWS IN THE FIRST QUARTER OF THE XIV. CENTURY

Abstract

The Ilkhanid rulers wanted to establish close relations with prominent European leaders and the Papacy in almost every period as a result of the loneliness caused by the ongoing conflicts with the border neighbors, the Mamluk, the Golden Horde and the Chagatay States. For this reason, uninterrupted correspondence and exchange of information were made with the Pope and European countries. The main subject of the communication between the two sides was the formed joint military movement planned against the Mamluks and the hope of attracting the Ilkhanid rulers to the Christian world by Pope. The existence of the Mamluk State, seen as a common enemy, was seen as a major threat to both the European states and the Papacy and Ilkhanians. But all the mutual talks, promises and efforts of the two sides never turned into a joint operation against the Mamluks and the Ilkhanid-European alliance could not be put into action. On the other hand, the Crusaders during the Mamluk period were completely erased from the Middle East geography and since the time of Abu Said Bahadır Khan, the central authority of the Ilkhanians was weakened and upon the death of Abu Said Bahadır Khan, the Ilkhanid State was destroyed. The Mamluks continued their domination in the Middle East for a long time. In this study, the relations between the Ilkhanians and the Christian World during the Olcaytu Khan Period were examined. In this context, the style used in the two letters sent to Europe in 1305 and 1307 by Olcaytu Han and the messages to be given in this style were discussed.

Key Words: Ilkhanid, European, Oljeitu, Mamluks

¹ Bu çalışma Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde 2019 yılında tamamlanmış olan "Olcâyütü Han ve Zamanı (1304-1316)" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

² Arş. Gör. Dr., Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ercan.gordegir@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9661-196X

1. Giriş

Bu çalışmanın temel amaç ve kapsamı Olcâyâtü Han (1304-1316) dönemi İlhanlı Devleti'nin Hıristiyan Dünyası ile olan münasebetlerini ortaya koymaktadır. Zira yapılan araştırmada bu dönemde gerek İlhanlı Devleti gerekse Avrupalı devletler için mühim gelişmeler yaşanmasına rağmen ülkemizde bu konunun müstakil bir çalışma olarak ele alınmadığı görülmüştür. Bu amaç doğrultusunda Olcâyâtü Han döneminin iyi anlaşılabilmesi için Olcâyâtü Han'a kadar İlhanlı Avrupa münasebetlerini genel olarak ele almak faydalı olacaktır.

Tarih sahnesine çıktıkları ilk zamanlardan itibaren İlhanlıların Memlûk ve Altın Orda ve Çağatay devletleri ile düşmanca ilişkileri olmuştur. Bu durum devletin yıkılmasına kadar değişmeden devam etmiş ve İlhanlıların başına geçen her yeni hükümdar kendinden önceki hükümdarın politikalarını devam ettirmiştir. İlhanlıların komşuları ile olan bu hasmane durumu onları çağlarının en önemli Avrupa devletleriyle temaslarda bulunmaya yönelterek bu doğrultuda birçok girişimde bulunmaya sevk etmiştir. Hülâgû Han'dan Olcâyâtü Han'a kadarki olan devre İlhanlı-Avrupa münasebetlerinin en yoğun yaşandığı dönem olarak göze çarpmaktadır.

Bu münasebetler İlhanlı hükümdarı Abâkâ döneminde Fransa ve Aragon krallarının Memlûklara karşı İlhanlılarla birleşme çabaları ile devam etmiştir. Fakat bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. Argûn Han zamanına gelindiğinde İlhanlılar tarafından Avrupa'ya birden çok mektup ve elçi gönderilmiş, yoğun ve samimi ilişkiler kurulmuştur (Kirişoğlu, 2018:147). Bu elçilik teatileri sonucunda taraflar birbirini yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Argun Han'dan sonra İlhanlı tahtına geçen Geyhâtü ve Bâydü dönemlerinde İlhanlı-Avrupa münasebetleri iki tarafında sessizliği ile geçmiştir. Gâzân Han'ın 1295 tarihinde İlhanlı tahtına geçmesi ile birlikte iç ve dış siyaseti önemli ölçüde değiştirmiş ve Avrupalı devletlerle tekrar diplomatik temaslara geçmiştir.

Gâzân ve Olcâyâtü Han dönemlerinde İlhanlı-Avrupa münasebetleri kesintisiz şekilde başta Papalık ile olmak üzere Avrupa'yla sıkı temaslarda gerçekleşmiştir. Bu ilişkileri belirleyen ana unsur ise Memlûk-İlhanlı münasebeti olmuştur. Gâzân Han iktidarının ilk zamanlarında İlhanlıların Memlûklar karşısında aldıkları askerî başarı Avrupa'da sevinçle yankılandıysa da Avrupa'nın içinde bulunduğu siyasi düzensizlik Gâzân Han'a askerî desteğin verilmesine imkân vermemiştir. 1304 yılında İlhanlı tahtına geçen Olcâyâtü vakit kaybetmeksizin selefinin bıraktığı yerden Avrupa'yla sıkı temaslara yeniden başladı. Bir müddet taraflar arasında mektuplaşmalar ve askerî ittifak planları tartışılmış ve görüşülmüş olsa da bu girişimler de bir netice vermemiş ve Memlûklara karşı ortak sefer yapılamamıştır. Ebu Said Bahadır Han döneminde ise hükümdarın şahsî tutumları ve Memlûklarla barış tesis edilmesi gibi sebeplerle İlhanlı-Avrupa münasebetleri oldukça zayıflamıştır. Ebu Said Bahadır Han döneminden sonra İlhanlılar, başta Ortadoğu olmak üzere Kafkaslar ve Anadolu üzerindeki etkinliklerini büyük ölçüde yitirmişlerdir (Kirişoğlu, 2018: 148).

2. Olcâyâtü Han Döneminde Avrupa Hıristiyan Dünyası ile Münasebetler

Moğolların batı devletleri ile olan münasebetleri İlhanlı Devleti'nin kuruluşundan çok öncesine dayanmaktadır. Moğollar tarih sahnesine çıktıktan kısa bir süre sonra batıya doğru yönelmiş ve Avrupa'nın ortalarına kadar akınlarını genişletmişlerdi. Bu durum tıpkı Ortadoğu Müslüman devletleri gibi Hıristiyan devletlerinin de korku ve panik yaşamasına sebep olmuştur. Ne var ki Avrupalılar Moğolları tanımak ve onlara Hıristiyanlığı kabul ettirmek için harekete geçmekte gecikmemişlerdir (Fablori, 1394: 1-2).

Genel olarak Moğollar ile Hıristiyan dünyası arasındaki münasebetler üç safhaya ayrılabilir; Birinci safha Moğolların ortaya çıkışından Hülâgû Han'a kadar Avrupalıların Büyük Moğollar ile olan münasebetleri ikinci safha Hülâgû'den Gâzân Han'a kadar olan dönemde Avrupalıların İlhanlılar ile

Ercan Gördeğir
XIV. Yüzyılın İlk Çeyreğinde İlhanlı-Avrupa Münasebetleri

olan münasebetleri ve üçüncü safha Gâzân Han'dan İlhanlıların yıkılışına kadar olan münasebetlerdir. Bizim çalışmamızı kapsayan asıl safha elbette üçüncü safhadır. Ancak kısaca birinci ve ikinci safhadan bahsedecek olursak; birinci safha Moğolların karşı konulmaz ilerleyişi ve Avrupalıların bu ilerleyişlere karşı yaşadıkları şok, ikinci safha Avrupa devletlerinin Moğolları İslam dünyasına karşı yok edici bir güç olarak görmeleri ve Moğolları Hıristiyanlaştırma çabalarından oluşmaktadır.

Her ne kadar Hıristiyanların Moğollarla ilk irtibatları doğrudan konumuz ile alakalı olmasa da konumuzun daha iyi anlaşılması için söz konusu bu ilk münasebetlerden bahsetmek yerinde olacaktır. Öncelikle Hıristiyanların bu dönem münasebetlerindeki amaçları kendilerine yönelecek Moğol tehlikesini bertaraf etme, Moğollar arasında Hıristiyanlık propagandasını yapmak ve doğuda büyük bir Hıristiyan İmparatorluğu kurmaktı. Avrupalılar bu iki hedefini Gâzân Han dönemine kadar takip ettiler. Hıristiyan dünyasının tarihi hayali ise kutsal topraklar olarak nitelendirdikleri Kudüs hâkimiyetiydi (Ebrahimi, 1394: 7). Gerçekte onları Moğollarla ittifak kurma girişimlerine iten en önemli etken de bu hayaldi. Üstelik şimdi bu hedeflerine oldukça yakınlaşmışlardı. Zira doğudaki muazzam güçteki Moğollar da aynı hedefi güdüyorlardı. Bu nedenle Moğollar ile yapılacak bir ittifak Avrupalıları Kudüs'e Moğolları ise Akdeniz'e ulaştıracaktı.

Görüldüğü gibi Moğollar tarih sahnesine çıktıklarında Hıristiyan dünyası ile ilk münasebetleri şiddetli çatışmalarla başladı. İlhanlıların İran'da kurulmaları ile birlikte komşularından tehditler almaları, özellikle Memlûklar tarafından İlhanlı askeri ilerleyişinin durdurulması İlhanlıları yeni müttefikler aramaya sevk etti. İttifakın diğer tarafını oluşturan batı dünyası ise Müslümanlara karşı İlhanlılar ile ortak hareket etmeye dünden razıydı (Kerimi, 1392: 52). Bu ittifak girişimleri ve elçi teatisi Olcâytü'nun bütün selefleri döneminde devam etti. İlhanlılar tarafından gönderilen elçiler çoğunlukla Papalık Fransa ve İngiltere devletlerine gitmekteydiler. İlhanlı tarafının tek isteği Memlûklara karşı Hıristiyan desteğiydi. Zira Memlûklar Moğolları Ayn-ı Calut mevkiinde yenerek onları Akdeniz'in tarihi emellerinin yanında Akdeniz'in ticari zenginliklerinden de mahrum bırakmışlardı (Cüveynî, 1988: 170-176; Suyufî, 2005: 432-436; İbn Tağrıberdi, 2013: 83; Özbek, 2002: 127-133; Yuvalı, 2017: 172-177; Roux, 2001: 340). Bu nedenle İlhanlılar tarihleri boyunca bu yenilginin öcünü almak için her yolu denemiş ve her ittifakı meşru saymışlardır.

Gerek İlhanlıların Memlûk, Çağatay ve Altın Ordu devletleri için tehdit olmaları gerekse bu devletlerin İlhanlıların bekasını tehdit etmesi tarafları birbirine karşı önlem almaya sevk etmekteydi. Çalışmamızın önceki bölümlerinde bahsedildiği gibi İlhanlılar İran'da devletlerini kurduklarında doğuda Çağataylıların hak iddia ettikleri Horasan bölgesini, kuzeyde Altın Ordu Devleti sınırları dâhilinde bulunan Azerbaycan'ı ve batıda Memlûklara bağlı Suriye'yi kendi sınırları içine dâhil ettiler. Bu durum söz konusu devletlerin İlhanlılara karşı her fırsatı değerlendirip saldırıya geçmelerine sebep oldu. Bu saldırılar İlhanlıları Hıristiyan dünyası ve bazı Müslüman tabi devletlerle iş birliği yapmayı devlet politikası haline getirmelerine yöneltti. İlhanlıların Müslüman olduktan sonra bile batılı devletlerle iş birliği yapmaları bu minvalde değerlendirilmelidir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi batı dünyası ile iş birliği kurma yönünde yazışmalar Olcâytü'nun selefleri Hülâgû, Abâkâ, Argûn ve Gâzân Han dönemlerinde aralıksız olarak devam etmiştir. Olcâytü

* 1281 tarihinde dünyaya geldi. 1304-1316 tarihleri arasında sekizinci İlhanlı hükümdarı olarak devleti yönetti. Olcâytü için ayrıca bkz: Kaşani, 1384; Örs, 1992; Hafız Ebru, 1317; Kazvini, 2018; Şebankareî, 1363; Morgan, 1995: 168-169; Özgüdenli, 2007: 345-347; Hatîbi, 1380: 447-450; Howorth, 1880: 534-584; Aştıyani, 1946: 307-325; Spuler, 2013: 119-131. Gördeğir, 2019; Gördeğir, Özbek, 2018; Erdem, 1995; Erdem, 1997; Erdem, 2002; Erdem, 2003. Yuvalı, 2017.

Ercan Gördeğir
XIV. Yüzyılın İlk Çeyreğinde İlhanlı-Avrupa Münasebetleri

Han ise İlhanlı tahtına çıkar çıkmaz Tomas İldaci adında bir elçiyi Fransa kralı Philip Le Bel, Papa V. Clement ve İngiltere kralı II. Edward'a gönderdi. Elçilik heyeti söz konusu devletlere Olcâytû'nun tahta çıkışını, Büyük han tarafından onay alışı ve halkın ona teveccühünden bahsetti (Rox, 2001: 431; Yuvalı, 2017: 276; Ebrahimi, 1394: 17).

Bugün Fransız arşivlerinde bulunan 13 Mayıs 1305 tarihli Fransa kralına gönderilen mektup üslup ve ifade bakımından son derece dikkat çekicidir (Bu mektubun orijinalinin fotoğrafı Ek-1 ve Ek-2 de gösterilmiştir). Zira Olcâytû bilinçli olarak bu mektubu Müslüman olmayan bir kâtime yazdırarak Müslümanlığını batı dünyasından büyük bir maharetle saklamıştır. Mektubun içeriği şöyledir;

“Bizim Sultan Olcâytû'nun (Fransa Kralına) sözleri Bütün Fransa halkının sultanları, siz eskiden beri bizim asil/değerli kadim atalarımızla, asil dedelerimizle, soylu babalarımız ve yaşlı abilerimizle dostça ilişkileriniz var. Her ne kadar siz bizden uzakta idiyse de düşüncelerde aynı zamanda bize yakındınız (mesajlarınız/haberleriniz sayesinde) elçilerinizle karşılıklı mesajlarla ve gönderdiğiniz barış hediyeleri ile. Şimdi neden bunu unuttunuz/ihtimal ediyorsunuz? Şimdi biz, gökyüzünün kudretine şükrettiğimiz yüce tahtında bizim seleflerimizin emîrini/kararını tekrar diliyoruz. Bizim soylu atalarımızın, asil babalarımızın ve yaşlı abilerimizin, yeni düzenlenmiş toprak/ülke bölümlerini terk etmeyip, aksine zahmetli bir sorumluluk gözü ile bakan önceki hükümdarlarla olan sözleşmeleri ve eskisinden çok daha sık/yakın seferlerle karşılıklı elçi göndermek istiyoruz. Biz (erkek) kardeşler kötü/uğursuz adamların/heriflerin iftiraları yüzünden birbirimizden uzaklaştık. Fakat şimdi bize, gökyüzü tarafından Timur Hakan, Tohtoga, Cabar, Toğa ve bizim Cengiz (Cinggis) Hakan'ın 45 yıldan beri şimdiye kadar hüküm süren hakaret/iftiralarını bitirmemiz aklımıza koyuldu (telkin edildi) ve şimdi bütün kardeşler gökyüzüne minnettarız ve güneşin doğduğu yer olan Çin topraklarından itibaren Talu denizine kadar devletlerin bizim posta hatlarımıza birbiriyle bağlanmış olmasına şükrediyoruz. Eğer bizim içimizden birisi sözünden dönerse, hepimiz onun karşısında duracağımıza söz verdik. Şimdi bizim şöyle bir şartımız var ki; siz bizim asil atalarımızla, soylu babalarımızla ve asil daha yaşlı erkek kardeşlerimizle olan dostluk ilişkilerinin devamını sağlamak istemelisiniz. (Bu iki elçinin gönderdiği Mamlag ve Tuman). Bütün Fransızların sultanları, sizlerden bize bildirildi ki, siz hepiniz birbirinizle iyi anlaşmışsınız. İyi anlaşmadan daha iyisi nedir! Eğer şimdi bizde veya sizde buna uymak istemeyen birileri (halk) bulunursa, göğün gücüyle/kudretiyle hepimiz onlara karşı duracağız. Gök şahit olsun! Mektubumuzu hicret yılında 704 (M.1305), yılan yılının ilk yaz ayının son onluğunun (son on gün) 8. gününde, biz Aliyan'da iken/bulduğumuzda yazdık” (Haenisch, 1949: 229-230; Ebrahimi, 1394: 16, 17; Kirişoğlu, 2018: 208-209; Rox, 200: 431; Yuvalı, 2017: 276; Ebrahimi, 1394: 18).

Mektuptaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi Olcâytû uzun zamandan beri Moğol hükümdarlarıyla Avrupalı krallar arasındaki sıkı ve samimi ilişkilere dikkatleri çekerek geçmişte yaşanan dostane ilişkilerin tekrar başlatılması ve ilerletilmesi, buna bağlı olarak elçi teatisini artırıp daha sık haberleşme arzusunu bildirmiştir (Kirişoğlu, 2018: 119-120). Ancak Olcâytû, dönemin Hıristiyan devletlerinin Müslüman düşmanlığını iyi bilmiş olacak ki gönderdiği mektupta İslami tabirler kullanmayarak Müslümanlığını gizlemiştir. Bu mektup diğer devletlere gönderilen mektuplardan farklı olarak *“Bismillah”* ile başlamadığı gibi mektupta *“Allah”* yerine *“gök”*ten bahsedilmektedir (Howorth, 1880: 575-576; Rox, 2001: 431; Yuvalı, 2017: 276; Ebrahimi, 1394: 18). Olcâytû Han bu şekilde davranarak Hıristiyan dünyasına kendisini Hıristiyan, bu olmasa bile Hıristiyanlığa meyilli biri olarak göstermeye çalışmıştır. Bu mektubu İlhanlılar tarafından batıya gönderilen diğer mektuplardan ayıran özelliklerden bir tanesi ise Olcâytû'nun mektupta Memlûklar hakkında ortak harekâttan hiç bahsetmemesidir. Oysa Gâzân Han döneminde Kıbrıs ve Avrupa'ya gönderilen mektuplarda açık bir şekilde bu konu vurgulanmıştı. Olcâytû'nun söz konusu mektupta izlediği politika onun hükümdarlığının ilk yıllarında Memlûklarla ilişkisini düzeltmek arzusunda olduğunu ancak Memlûklara karşı tedbiri de elden bırakmadığını göstermesi bakımından önemlidir (Kirişoğlu, 2018: 119-120; Howorth, 1880, 575-576).

İlhanlı Devleti'nin elçilik heyeti önce Fransa'ya sonra İngiltere'ye giderek henüz yeni İngiltere tahtına geçen Kral II. Edward ile görüşmüş ve İngiltere kralı tarafından hoş karşılanmışlardır. Fransa kralının İlhanlılara nasıl bir cevap verdiği ise bilinmemektedir.

Olcâytû Han devrinde İlhanlı-Avrupa münasebetlerine ait ikinci önemli bulgulara ise 1307 yılında Avrupalı devletlerin Olcâytû'nun mektubuna verdikleri cevaplar sayesinde rastlanılmaktadır. İngiltere Kralı II. Edward'ın İlhanlı hükümdarına cevaben biri Northampton'da (16 Ekim 1307) diğeri Langley'de (30 Kasım 1307) kaleme alındığı anlaşılan iki mektup göndermiştir. II. Edward ilk mektubunda Olcâytû'ya içtenlikle teşekkür ettikten sonra kendilerine yollanan elçilerin ulaştığını ve iki taraf arasında arzu edilen yakın ilişkilerin kurulacağını ve bu konuda herhangi bir ayrılığın olmayacağını iletmiştir. İngiltere Kralı ayrıca Olcâytû'nun mektubunda belirttiği Moğollar arasındaki çekişme ve kavgaların bitmesinden de büyük sevinç duyduğunu bildirmiştir (Howorth, 1880: 575-576).

II. Edward 30 Kasım 1307 tarihli ikinci mektubunda ise iki taraf arasındaki uzun mesafenin haberleşmedeki olumsuz etkisine rağmen iki ülkenin kesin bir şekilde iş birliği yapacağına dair söz vermiştir. Bununla birlikte Avrupa ile İlhanlılar arasında dostluğun başladığını ve zamanın Memlûkları tamamen ortadan kaldırmaya uygun olduğunu vurgulamıştır (Howorth, 1880: 575-576; Kirişoğlu, 2018: 123). Olcâytû'nun Müslümanlığından habersiz olduğu anlaşılan II. Edward'ın mektubunda ayrıca İlhanlılarda Katolik inancını öğretilip yayabilmesi için William kardeşler ve Piskopos Lydda adında iki din adamı gönderdiğini de bildirmiştir.

Olcâytû devri İlhanlı-Avrupa ilişkilerinin diğer saç ayağını ise İlhanlıların Papa V. Clement ile kurdukları münasebetler oluşturmaktadır. Papa V. Clement Memlûkları Kutsal topraklardan kovma hayalini gerçekleştirmek için müttefik arayışına girmiştir. Bu bağlamda 1307 yılında Kilikya Ermeni Kralı II. Hetum ile görüşmesinde Hetum papaya Kutsal topraklara hâkim olmanın İlhanlılarla iş birliğinden geçtiğini ve Olcâytû'nun Hıristiyan dünyasına bu konuda yardım edeceğini söylemiştir (Kirişoğlu, 2018: 124-125). Ermeni kralının sözlerine ikna olan papa 1308 yılının mart ayında Olcâytû'ya bir elçilik heyeti göndererek İlhanlı tarafından kendisine önceden teklif edilen 200.000 at ve erzak (tahıl) dolu 200.000 yük hayvanını sevinçle kabul ettiğini bildirmiştir. Papanın planına göre yaklaşık 100.000 kişilik bir Haçlı ordusu Avrupa'dan yola çıkarak Ermeni Krallığı topraklarında İlhanlıların destek kuvveti ile birleşecek ve buradan Memlûklar üzerine harekete çıkılacaktı. Papanın bu hayali onun İlhanlı hükümdarına büyük bir memnuniyet duymasını sağladıysa da gerek İlhanlı tarafından yapılan talep ve temenniler gerekse Avrupalı devletlerin buna karşılık verdikleri söz ve vaatler kâğıt üstünde kalmıştır (Kirişoğlu, 2018: 124-125; Lewis Bernard, 2003: 117).

3. Olcâytû Han Dönemi İlhanlı-Bizans Münasebetleri

İlhanlıların Bizans Devleti ile münasebetleri ise diğer Hıristiyan devletlerden farklı bir çerçevede seyretmiştir. 1243 Köseadağ mağlubiyetinden sonra Anadolu Selçuklu Devleti bir daha toparlanamayarak tarih sahnesinden silinmiştir. Bu durum Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlı yaşayan Türkmen beyliklerinin İlhanlı baskısına karşı savunmasız kalmalarına sebep oldu. Doğu ve Orta Anadolu'da İlhanlı baskısı gittikçe artması üzerine Türkmen beylikleri İç Batı Anadolu ve Marmara sahillerine göç ederek buralarda faaliyet gösterdiler (Rox, 2001: 431; Yuvalı, 2017: 275). Bizans Devleti ise Türkmenlerin bu bölgelere yoğun şekilde yerleşmesini kendi geleceği için büyük bir tehdit olarak görmekteydi.

Olcâytû Han döneminde Bizans tahtında oturan İmparator II. Andrinikos, Türkmen tehdidine önlem olarak çareyi İlhanlılar ile iş birliği yapmakta görüyordu. II. Andrinikos bu minvalde hareket

ederek 1302 tarihinde İlhanlı hükümdarı Gâzân Han'a bir elçilik heyeti göndererek iki devlet arasında dostluğun devam etmesi temennisinde bulunmuş ve kendi kızını İlhanlı hükümdarına göndereceğini bildirmiştir. Ancak iki devlet arasından dostluğun güçlenmesi ve ortak düşmanlara karşı ittifaka dönüşmesi için Bizans tarafından planlanan bu evlilik Gâzân Han döneminde gerçekleşmeden Gâzân Han vefat etmiştir. Gâzân Han'ın vefatı ve İlhanlı Devleti'nin başına Olcâytû Han'ın geçtiği haberinin Bizans tarafından duyulması üzerine Bizans İmparatoru bu defa aynı elçilik heyetini Olcâytû'ya gönderdi. Dönemin Bizans tarihçisi Pachymérès'in aktardıklarına göre Bizans İmparatoru Andrinikos gönderdiği elçilik heyeti ile İlhanlılardan Anadolu'daki Türkmenlere karşı müttefik bir ordu kurmayı talep etmiş ve Gâzân Han ile gerçekleşmeyen evliliğin Olcâytû ile gerçekleşmesini arzulamıştır. Olcâytû Han tarafından ise Bizans elçilerini iyi bir karşılamadan sonra Bizans İmparatoru'nun teklifini kabul ederek imparatora askeri destek için teminat verilmiştir (Pachymérès, 2009: 100). Olcâytû Bizans prensesinin güven içinde Anadolu'dan İlhanlı sarayına gelmesi için de 30 bin kişilik bir orduyu Uludağ civarına göndermiştir (Togan, 1981: 333).

Böylece Olcâytû ile Bizans Prensesi Maria arasında 1305 tarihinde gerçekleşen düğün merasimiyle Bizans ve İlhanlı Hükümdarı arasında akrabalık kurulmuştur. Bizzat Bizans hükümdarının teklifi ile gerçekleşen bu evlilik Bizans tarafında büyük heyecan ve umut uyandırmışsa da anlaşıldığı kadarıyla İlhanlılar bu evliliği sıradan bir evlilik olarak görmüşlerdir. Zira Bizans prensesi İlhanlı sarayında yerini ancak cariyeler arasında alabilmiştir (Togan, 1981: 263). Bu ittifak ve akrabalıkta Olcâytû'nun amacı Memlûk, Altın Ordu ve Çağatay devletlerine karşı kendi elini güçlendirmek iken Bizans'ın amacı ise Anadolu'yu Müslümanlardan temizlemektir.

Gerek Bizans-İlhanlı iş birliği gerekse Anadolu'da bozulan düzenin tahsis edilmesi ve Türkmen beyliklerinin sindirilmesi amacıyla Olcâytû Han döneminde İrencin Noyan ve Emîr Çoban önderliğinde Anadolu'ya İlhanlı orduları gönderildi. Bizans tarafından bu ordular büyük bir umut ile beklendiyse de bu dönemde Anadolu'da İlhanlıların etkisi Ankara'yı geçmediği için Bizans'ın beklentisini karşılamaktan uzak kaldı (Rox, 2001: 431; Yuvalı, 2017: 275).

4. Sonuç

Tarih sahnesine çıktıkları ilk zamanlardan itibaren İlhanlılar Memlûk ve Altın Orda devletleri ile düşmanca ilişkileri olmuştur. Bu durum devletin yıkılmasına kadar değişmeden devam etmiş ve her İlhanlıların başına geçen her yeni hükümdar kendinden önceki hükümdarın politikalarını devam ettirmiştir. İlhanlıların komşuları ile olan bu hasmane durumu onları çağlarının en önemli Avrupa devletleriyle temaslarda bulunmaya yönlendirmiş ve bu doğrultuda birçok girişim olmuştur. Hülâgû Han'dan Olcâytû Han'a kadarki olan devre İlhanlı-Avrupa münasebetlerinin en yoğun yaşandığı dönem olarak göze çarpmaktadır.

Bu münasebetler İlhanlı hükümdarı Abâkâ döneminde Fransa ve Aragon krallarının Memlûklara karşı İlhanlılarla birleşme çabaları ile devam etmiştir. Fakat bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. Argûn Han zamanına gelindiğinde İlhanlılar tarafından Avrupa'ya birden çok mektup ve elçi gönderilmiş, yoğun ve samimi ilişkiler kurulmuştur. Bu elçilik teatileri sonucunda taraflar birbirini yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Argun Handan sonra İlhanlı tahtına geçen Geyhâtû ve Bâydû dönemlerinde İlhanlı-Avrupa münasebetleri iki tarafında sessizliği ile geçmiştir. Gâzân Han'ın 1295 tarihinde İlhanlı tahtına geçmesi ile birlikte iç ve dış siyaseti önemli ölçüde değiştirmiş ve Avrupalı devletlerle tekrar diplomatik temaslara geçmiştir.

Ercan Gördeğir
XIV. Yüzyılın İlk Çeyreğinde İlhanlı-Avrupa Münasebetleri

Gâzân ve Olcâytû Han dönemlerinde İlhanlı Avrupa münasebetleri kesintisiz şekilde başta papa ile olmak üzere Avrupa'yla sıkı temaslar şeklinde gerçekleşmiştir. Bu ilişkileri belirleyen ana unsur ise Memlûk-İlhanlı münasebeti oldu. Gâzân Han iktidarının ilk zamanlarında İlhanlıların Memlûklar karşısında aldıkları askerî başarı Avrupa'da sevinçli yankılar uyandırmış Ancak Avrupa'nın içinde bulunduğu siyasi düzensizlik Gâzân Han'a askerî desteğin verilmesine imkân vermemiştir. 1304 yılında İlhanlı tahtına geçen Olcâytû vakit kaybetmeksizin selefinin bıraktığı yerden Avrupa'yla sıkı temasları yeniden başlatmıştır. Bir müddet taraflar arasında mektuplaşmalar ve askerî ittifak planları tartışılmış ve görüşülmüş olsa da bu girişimler de bir netice vermemiş ve Memlûklara karşı ortak sefer yapılamamıştır. Ebu Said Bahadır Han döneminde ise hükümdarın şahsî tutumları ve Memlûklarla barış tesis edilmesi gibi sebeplerle İlhanlı-Avrupa münasebetleri oldukça zayıflamıştır. Ebu Said Bahadır Han döneminden sonra İlhanlılar, başta Ortadoğu olmak üzere Kafkaslar ve Anadolu üzerindeki etkinliklerini büyük ölçüde yitirmişlerdir.

İlhanlı hükümdarları, sınır komşuları olan Memlûk, Altın Orda ve Çağatay Devletleri ile aralıksız devam eden çatışmalarının doğurduğu yalnızlık sonucunda hemen hemen her dönem Avrupa'nın ileri gelen ülke liderleri ve Papalıkla sıkı münasebetler kurmayı arzulamışlardır. Bu nedenle Papa ve Avrupa ülkeleri ile kesintisiz olarak mektuplaşmalar ve bilgi alışverişleri yapılmıştır. İki taraf arasındaki haberleşmelerin ana konusunu ise Memlûklara karşı yapılması planlanan ortak askerî hareket ve papanın İlhanlı hükümdarlarını Hıristiyan âlemine çekebilme umutları oluşturmuştur. Ortak düşman olarak görülen Memlûk Devleti'nin mevcudiyeti gerek Avrupalı devletler gerek Papalık gerekse İlhanlılar için büyük bir tehdit olarak görülmekteydi. Fakat iki tarafın karşılıklı bütün görüşme, vaat ve çabaları hiçbir zaman Memlûklara karşı ortak bir harekât dönüşmemiş ve İlhanlı-Avrupa ittifakı fiiliyata dökülememiştir. Buna karşılık Memlûklar devrinde Haçlılar, Ortadoğu coğrafyasından tamamen silinmiş ve Ebu Said Bahadır Han döneminden itibaren İlhanlılarda merkezi otorite zayıflamış ve Ebu Said Bahadır Han'ın ölümüyle birlikte İlhanlı Devleti yıkılmıştır. Memlûklar ise Ortadoğu'da tahakkümlerini uzun süre devam ettirmişlerdir. Diğer taraftan bu dönemde Memlûk baskısını üzerlerinde hisseden Kilikya Ermeni Krallığı da olası İlhanlı Haçlı ittifakına büyük umut bağladıkları görülür. Ne var ki Ermeni Krallığı için heyecan uyandıran bu beklentiler de söz konusu ittifakın kâğıt üzerinde kalması sonucunda hayal kırıklığı ile sonuçlandığı söylenebilir.

Kaynakça

Aştiyani, A. İ. (1364/1996). *Târîh-i Mogûl. (Ez-hamle-yi Çingîz tâ teşkil-i devlet-i Tîmûr)*. Tahran: Moesese-i İntişarat-ı Emîr-î Kebir.

Cüveynî, Ata Melik. (1988). *Tarih-i Cihan Güşâ*. (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Erdem, İ. (1997). "Olcâytû Han devrinde Horasan'da İlhanlı-Çağataylı mücadeleleri". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (3), 106-112.

Erdem, İ. (2002). "Olcâytû Han'ın ölümüne kadar İlhanlılarda yaşanan siyasal-kültürel gelişmeler ve Yakınoğu'ya etkileri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 20(32), 1-35.

Erdem, İ. (2003). "Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadî, Ticarî İlişkileri ve Sonuçları" Ankara: *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 21(33), 49-67.

Ercan Gördeğir
XIV. Yüzyılın İlk Çeyreğinde İlhanlı-Avrupa Münasebetleri

Erdem, İ. (1995). *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fablori, M. İ. (1394) “İlel a’ dem muvafeket-i münasebat-ı İlhanan ve Orupaiyan” *Nimsalname-i Tarihi Nu*, (5), 1-2.

Gördeğir, E. (Ağustos 2019). “Olcâyât Han’ın Gilan seferi (1306-1307)” *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(2), 334-342.

Gördeğir, E. Özbek S. (Aralık 2018). “Moğolların Mardin Kuşatması ve Hülagü’de Olcâyât’ya İlhanlı Artuklu Münasebetleri” *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 4(3), 106-118.

Haenisch, E. (1949). “Zu den Brief’en der mongolischen Il-Khane Argun und Öljeitü an den König Philipp den Schönen von Frankreich (1289 u. 1305)”, *Oriens*, Vol. II, No. 2, Dec. 31, 229-230.

Hafız Ebrû. (1317). *Zeyl-i Camiü’t-Tevarih-i Reşidî*. (Nşr: Hanbaba Beyani). Tahran: Danişiyar-ı Tarih Danişgah-ı Tahran Şirket-i Tezamuniyi İlmî.

Hamdullah Müstevfî, Kazvinî. (2018). *Târih-i Güzide*. (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara. Türk Tarih Kurumu.

Hatîbî. E.F. (1380 h.q.). “Olcâyât”, *DMBİ*, Tahran: X, 447-450.

Howorth H. (1890). *History of the Mongols (from the 9 the to the 19 the century)* London: Part II. Longmans Gren and Co.

Kaşânî, Ebulkasım Abdullah bin Muhammed el. (1384). *Tarih-e Padişah Said Gıyasedünya ve din Olcâyâtü*. Tahran: Heftomin Nomayışgah Beynelmileli.

Kerimi, A. R., Çahiyân A. E. (1392 h.q.). “Caygâh-ı Bizans der Siyaset-i Harici-yi İlhanan”. (665-746 h.Q.- 1258-1335 m.). *Pejoheşha-ı Tarihi Dânişkede-yi Edebiyat ve Ulumu-ı İnsani Danişgâh-ı İsfahan*. 5(2), 53-78.

Kirişoğlu A. (2018). *İlhanlı-Avrupa ilişkileri*. Isparta: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lewis Bernard. (2003). *Orta Doğu (İki Bin Yıllık Orta Doğu Tarihi)*. (Çev: Selen Y. Kolay). Ankara: Arkadaş Yayınları.

Morgan, D. O. (1995). “Öldjeytû”. Leiden: *EI2*, Vol. VIII, 168-169.

Ört D. (1992). *Tarih-i Olcâyâtü*. Ankara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yüksek Lisans Tezi)

Özbek, S. (2013). “Memlûklerde Meşrûiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar (Sultanı Öldüren Sultan Olur)”. *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*. Sayı. 32(53), 155-172.

Özbek, S. (2002). “Yakın Doğu Türk-İslam tarihinin akışını değiştiren bir meydan savaşı: Ayn Calud”. Ankara: *Türkler Ansiklopedisi*, C. V, 127-133.

Özbek, S. (2018). *Moğolları durduran Türk Sultan Baybars*. Berikan Yayınevi.

Özgüdenli, O.G. (2007). “Olcâyât Han”İstanbul: *DİA*, c. XXXIII, 345-347.

Ercan Gördeğir
XIV. Yüzyılın İlk Çeyreğinde İlhanlı-Avrupa Münasebetleri

Pachymérés, G. (2009). *Bizanslı Göziyle Türkler*. (Çev. İcan Bihter Barlas). İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.

Roux, J.P. (2001). *Moğol İmparatorluğu Tarihi*. (Çev. Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket). İstanbul: Kabalcı Yayınevi

Spuler, B. (2013). *İran Moğolları (Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350)*. (Çev. Cemal Köprülü). Ankara. 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

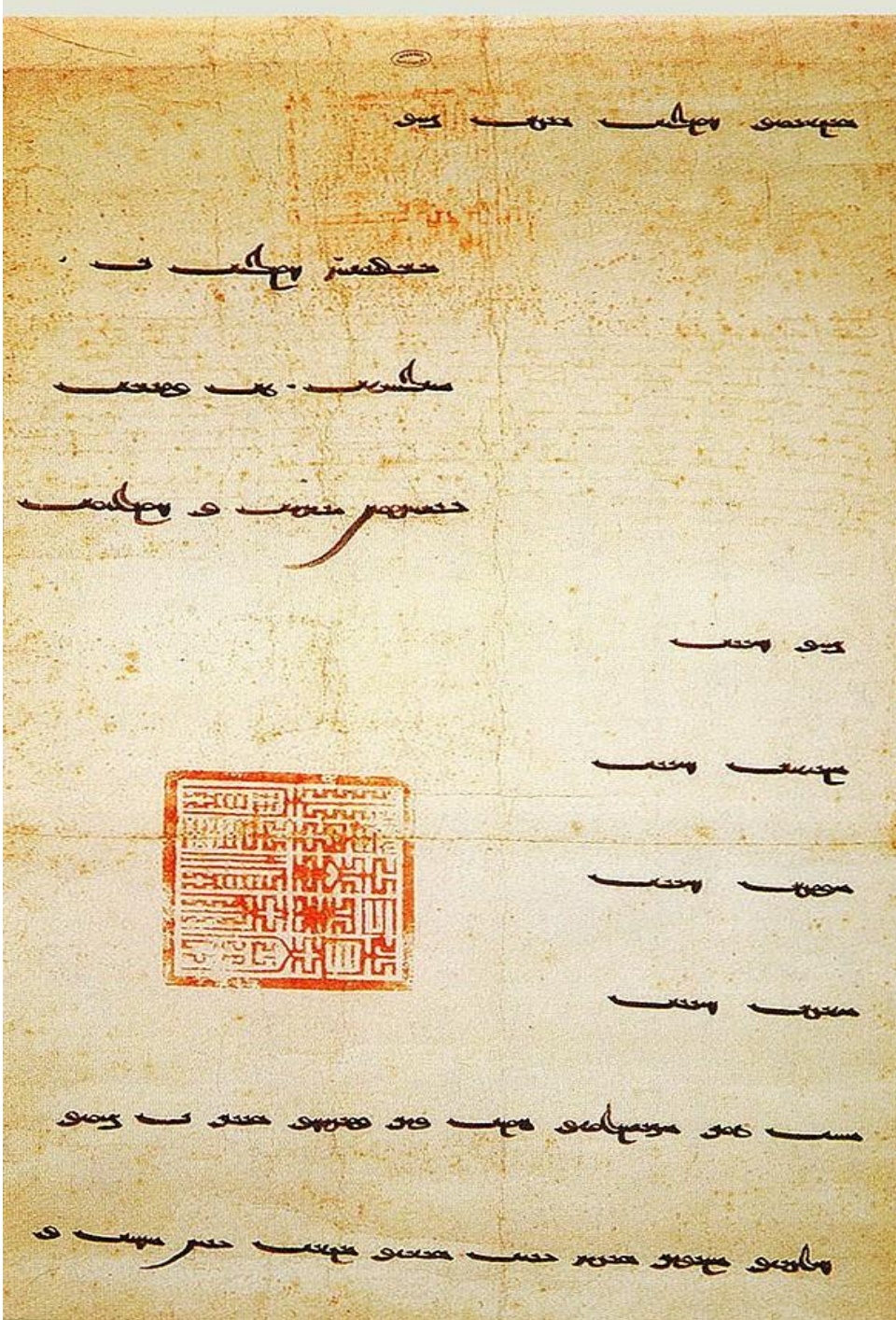
Suyutî, Hafız Celaleddin. (2005). *Tarih-i Hülefa. (Tah. Said Mahmud Akil)*. Beyrut.

Şebankarei, Muhammed bin Ali bin Muhamed Sebankarei. (1363). *Mecma'ü'l-ensab*. Tahran: Muessese-i İntişarat-ı Emîr-i Kebir.

Yuvalı, A. (2000). "İlhanlılar". *TDVİA*, C.22.

Yuvalı, A. (2017). *İlhanlı Tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Ek- 1. Olcâytû'nun Fransa Kralı'na Gönderdiği Mektubun Birinci Kısmı (Kirişoğlu, 2018: 206; Haenisch, 1949: 230).

Ek-1(Devamı)

